Nowe stanowisko brzozy karłowatej w Polsce. (Ein neuer Standort von *Betula nana* L. in Polen).

Podał

EDWARD RALSKI.

Brzozę karłowatą (*Betula nana* L.) podawano do tej pory na obszarze ziem polskich z pięciu stanowisk: z „Borów“ nowotarskich, z pod Wilna, z okolic Grodna, z Jurborka w Kowieńszczyźnie i z Linij koło Chełmna na Pomorzu. Wileńskie podanie Eichwalda (2) z Gockiszek skorygował Zielencow (10), określając zielnikowe okazy jako *Betula humilis* Schrank. Stanowisko Jundziłła (4) w Jurborku, obecnie na terytorjum innego państwa, uważa Lehmann (5) za wątpliwe wogóle, a za jego czasów już nieistniejące (6): notatki Giliberta (3) o *Betula nana* pod Grodnem nie bierze pod uwagę, choć ją przy spisie roślin zamieszcza.

Nowsze badania stwierdziły wymarcie brzozy karłowatej w Nowotarszczyźnie (7), natomiast ustaliły i opracowały bliżej (1, 9, 11) stanowisko w Linjach, w Borach Tucholskich; odkryte w r. 1837 przez Nowickiego, potem aż do r. 1901 nieznane, zostało w czasach ostatnich, głównie dzięki idei i staraniom Conwentza, otoczone opieką, umożliwiającą północnemu przybyszowi swobodny rozwój. Stanowisko pomorskie uważane było przez ostatnie piśmiennictwo (8) za jedyne już w Polsce.

Na jednym z posiedzeń Krakowskiego Oddziału Pol. Tow. Botanicznego w kwietniu 1927 referowałem odkrycie *Betula nana* pod Dzisną; z ogłoszeniem wstrzymałem się jednak do ponownego zwiedzenia znaleziska, co mogło nastąpić dopiero w lipcu. Roślinę znalazłem 3 września 1926 podczas wycieczki z p. A. Skórką, nauczycielem gimn. z Dzisny, o 20 km mniej więcej od tego miasta, na rozległym, trudno dostępnym torfowisku, sławnym w powiatach naddźwińskich pod nazwą „mchów“ jelnieńskich. Ciekawe to torfowisko zasługuje ze wszech miar na bliższe zainteresowanie fizjografów.

Brzoza karłowata rośnie tu w odległości około kilometra od południowego krańca jeziora Czarne, za t. zw. „ostrowem jodłowym“, wyspą bogatego lasu mieszanego o znacznym procencie świerka, od którego pochodzi przytoczona miejscowa nazwa (świerk zwą w tych stronach ogólnie „jodłą“). „Ostrów“ oddziela z tej strony od torfowiska lekka, szeroka na kilkadziesiąt m depresja, której dawniejsze losy tłumaczy obecność *Typha latifolia* i *Phragmites communis*. Torfowiskowe jej podścielisko porastają obficie krzewiaste wierzby, jak *Salix Lapponum*, *aurita*, *cinerea*, *myrtilloides* z *Populus tremula* i *Betula verrucosa*. Brzoza karłowata osiedliła się w przejściu zagłębienia w nieprzejrzanym *Sphagnetum* ze skarłałą torfową sosną. Żwartą gęstwiną, nad którą wystrzelają wymienione krzewy, zwłaszcza brzoza gruczołkowata, osika i wierzba szara, pokrywa *Betula nana* obszar około 200 m², rozerwany ku brzegom zasiedlenia w coraz to mniejsze kępy.

Zdjęcie fitosocjologiczne z 2 lipca wykazuje na przestrzeni około 50 m² następującą listę gatunków (cyfry pierwszej kolumny wyrażają obfitość, drugiej towarzyskość według skali Braun-Blanqueta):

<i>Sphagnum medium</i> + <i>recurvum</i>	5 5	<i>Salix cinerea</i>	1 1
<i>Betula nana</i>	5 5	<i>Pinus silvestris</i>	+ 1
<i>Andromeda polifolia</i>	2 3	<i>Salix aurita</i>	+ 1
<i>Polytrichum commune</i>	2 3	<i>Oxycoccus quadripetala</i>	+ 1
<i>Eriophorum vaginatum</i>	1 2	<i>Drosera rotundifolia</i>	+ 1
<i>Betula verrucosa</i>	1 1	<i>Populus tremula</i>	r 1
<i>Chamaedaphne calyculata</i>	1 1	<i>Salix Lapponum</i>	r 1
<i>Ledum palustre</i>	1 1		

W niektórych miejscach pojawia się pozatem rzadko *Empetrum nigrum*.

Brzoza karłowata rozrasta się tu bujnie, przedstawiając dwojaki habitus: wysoki, sięgający metra i więcej, o sporym na długość przyroście rocznym, większych liściach, znacznie od długości szerszych, o pędach śmigłych i niski o wymiarach około 60 cm, krótkich, grubszych międzywęzłach, ulistnieniu gęstem i drobniejszym. Roślina kwitnie i owocuje obficie.

Z chorób zauważyłem: sporadyczne i nie powodujące większych szkód wypadki niszczenia miąższu liści przez nieznany mi bliżej gatunek owadu i czarcia miotłę gałązek, której gatunkowego pochodzenia, z powodu zbyt młodych stadiów wywołującego ją grzyba w zebranych materiale, nie można było ustalić. Dokładniejszych poszukiwań, które dorzucić mogą ważne szczegóły do charakteru dziś-

nieńskiego azylum glacialnego reliktu, nie pozwoliła mi niestety przeprowadzić specjalnie w takim terenie przykra, nieprzewidziana niepogoda.

Z porostów zebrałem na brzoźce: *Evernia prunastri*, *Parmelia physodes* i *P. subaurifera*.

Próchnica torfowcowa z pod *Betula nana* wykazała w przywiezionych próbkach pH 4·7 i 4·9. Oznaczano elektrometrycznie, metodą chinhydronową.

Znający „mchy” na wylot syn osiedlonego na tem pustkowiu leśnika, któremu pokazałem znalezione stanowisko, twierdzi, że widział jeszcze drugą, mniejszą kolonję podobnej rośliny; stwierdzić tego jednak nie mogłem.

Warunki siedliskowe na olbrzymiem, w niektórych latach prawie niedostępnem torfowisku, przedstawiają dla brzozy karłowatej pod Dzisną układ bardzo pomyślny, bez porównania pomyślniejszy od zmienionych znacznie przez człowieka warunków, w jakich żyje brzoza tucholska. Roślina ma dość miejsca do rozrastania się, otacza ją we wszystkie strony torfowisko o promieniu przynajmniej kilkukilometrowym, ingerencji gospodarki ludzkiej obawiać się nie potrzebuje. Istnieje natomiast inne antropogeniczne niebezpieczeństwo, które jej poważnie zagraża, mianowicie pożary, szerzące się na „mchach” zaskraszająco, zwłaszcza w lata suche. Uchronienie od tego niebezpieczeństwa nowego stanowiska narzuca się jako pierwsza troska o przyszłość znikającej z naszych ziem tak ciekawej rośliny, która, jak dotąd, pod Dzisną innej opieki jeszcze nie wymaga.

Za oznaczenie mchów składaam tą drogą p. Dr. B. Szafranowi, za określenie porostów p. Dr. J. Motyce serdeczne podziękowanie.

Cytowana literatura.

1. Conwentz, H. *Betula nana* L. und ihre Verbreitung. — Amtl. Ber. des Westpreuss. Prov.-Mus. XXII. (1901).
2. Eichwald, E. Naturhistorische Skizze von Lithauen, Volhynien und Podolien in geognostisch-mineralogischer, botanischer und zoologischer Hinsicht. Wilno, 1830.
3. Gilibert, J. E. *Flora lithuanica inchoata, seu enumeratio plantarum quas circa Grodnam collegit et determinavit J. E. G. Collectio I—V. Grodno, 1781—2.*
4. Jundziłł, J. Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, jako i oswojonych, według wydania szesnastego układu roślin Linneusza. II. wyd. Wilno, 1830.
5. Lehmann, E. *Flora von Polnisch-Livland.* Jurjew, 1895.
6. — *Nachtrag zur Flora von Polnisch-Livland.* Jurjew, 1896.
7. Niezabitowski, E. Wysokie torfowiska Podhala i konieczność ich ochrony. — *Ochrona Przyrody.* Zesz. 3. Kraków, 1922.

8. Rouppert, K. Roślinność polskiego brzegu i Bałtyku. — Przyrodnik. Roczn. I, zes. 4. Cieszyn, 1924.

9. Wodziezko, A. Sprawozdanie z wycieczki po Pomorzu, odbytej w celach ochrony przyrody. — Ochrona Przyrody. Zesz. 3. Kraków, 1922.

10. Zielencow, A. Szkic klimatu i flory gub. wileńskiej. — Scripta Bot. Horti Univers. Imp. Petrop. III. Petersburg, 1890—2 (po ros.).

11. Zieliński, S. Bory Tucholskie pod względem rozwojowo ekologicznym. — Przyrodnik. Roczn. II, zes. 9/10. Cieszyn, 1925.

Zakład Uprawy Roli i Roślin Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zusammenfassung.

Der Verfasser berichtet über einen neuen Standort von *Betula nana* in Polen. Er hat die Zwergbirke im Gebiete des Jelnamoors, 20 km von Dżisna (an der Düna im Nordost der Wojewodschaft Wilna) im September 1926 entdeckt. Die Pflanze wächst hier üppig auf der Fläche von ungefähr 200 Quadratmeter; sie erreicht die Höhe von 1 m und mehr und bildet gedrängtes Dickicht, an den Rändern in kleinere vereinzelte Gruppen zerstückelt.

Institut für Acker- und Pflanzenbau der Jagellonischen Universität in Krakau.